

Camino Cahier 1

Onderweg met een missie

**Verkenning van de opkomende trend om te lopen, fietsen,
pelgrimeren met een missie of een goed doel**

Paul Post & Suzanne van der Beek (red.)

Camino Academie
2017

Lopen met een missie: Mapping the field¹

2

Paul Post

Opening

‘Wij doen de camino voor een goed doel! Doe mee!': deze oproep via social media en websites laat een opmerkelijke ontwikkeling in de toe-eigening van pelgrimage zien. De oproep is te vinden op de website camino.vooreenander.nl waar pelgrims en goede doelen bij elkaar gebracht kunnen worden, goede doelen dating zozeged.² “Natuurlijk loop ik deze route [de Camino] ook vanwege persoonlijke overwegingen, maar ik wil met mijn pelgrimstocht ook het belang van anderen dienen. In dit geval wil ik graag geld inzamelen voor Fight for Sight” meldt een Camino-pelgrim online.³

Deze ontwikkeling kunnen we verbinden met een bredere trend in onze samenleving, en de Camino voor een goed doel roept meteen allerlei vragen op. En precies daar gaat deze inleidende bedoelde bijdrage over: over die trend en over die vragen. Ik houd daarbij, zoals uit mijn opening al blijkt, vooral de thematisering van lopen en pelgrimage aan.

De laatste jaren zien we in Nederland, maar ook wel elders in Europa en de USA een opmerkelijke trend. In toenemende mate lopen, fietsen, zwemmen, bewegen, sporten mensen met een missie of voor goed doel. Het fenomeen is inmiddels breed verspreid. Ik roep het kort op met een reeks willekeurige voorbeelden uit het dossier dat ik hierover samenstelde. Uit 2016 noem ik dan de Egmond Wandel Marathon voor het Reumafonds, de Bloesemtocht voor het Rode Kruis, de MS Motion voor het MS fonds, Hartstocht voor de Hartstichting, Walk for War Child voor War Child, Alpe d'Huzes voor KWF Kankerbestrijding, Tour du ALS voor de spierziekte ALS, de Kippenloop & Kuikenloop voor KWF, de Wandelmarathon voor Natuurmonumenten, de Reuma Walk voor het Reumafonds, de HomeRide voor het Ronald McDonald kinderfonds, de Leontien Ladies Ride voor het Leontienhuis, Tour for Life voor

¹ Deze bijdrage betreft een uitgebreide en geannoteerde versie van de inleidende lezing op de expert meeting van de Camino Academie ‘Onderweg met een missie’ op 24 november 2016 in Utrecht. Ik dank Suzanne van der Beek voor haar commentaar op een eerdere versie.

² <http://camino.vooreenander.nl/pelgrims> [gezien oktober 2016].

³ <http://mijncamino.wordpress.com/fight-for-sight/> [gezien oktober 2016].

Erasmus MC Kankerresearch, de Duchenne Heroes voor Stichting Duchenne Parents project, de Roparun voor Kankerfonds, Run for Kika voor Kika – Kinderen kankervrij, the Blind Run voor blinden, de Nationale Fiets Marathon. Denk voorts aan de vele andere sponsorlopen, lokaal, regionaal, nationaal en internationaal, aan de Vierdaagse die steeds meer gesponsord gelopen wordt voor allerlei missies en goede doelen, zoals ook geldt voor de Dam tot Damloop. Aldus krijgen ook allerlei bestaande en traditionele tochten een missie of goed doel erbij. De organisatie Mensen met een Missie toont op haar site allerlei tochten, soms pelgrimages genoemd, voor vrede en gerechtigheid⁴ en ook de Camino naar Santiago de Compostela wordt meer en meer gelopen met een missie of een goed doel zoals in de opening van deze bijdrage werd opgeroepen.

Het verschijnsel is inmiddels zo groot geworden dat er aparte sites zijn die online een overzicht van alle tochten en initiatieven geven. Zo is er DéWandelDate⁵ en A&A Projecten⁶ die evenementen, organisaties en bedrijven en individuen koppelen, en zijn er platforms zoals Wandel voor een Ander⁷.

Opzet en inzet

Wat ik in deze bijdrage wil doen is het terrein verkennen, *mapping the field* in Ritual Studies jargon. Wat is hier in het spel? Hoe breed is het verschijnsel verspreid? Wanneer kwam het op? Is het wel nieuw? Hoe ontwikkelt het zich? Waar komt het vandaan? Maar ook: Hoe moeten we het situeren of duiden?

Ik verken het verschijnsel en deze vragen via een tweeluik, of om in passende beeldspraak te blijven: ik zet twee stappen. Eerst benader ik het op pad gaan met een missie of goed doel beschrijvend. Na een kort woord over termen probeer ik wat orde aan te brengen door verschillende vormen of typen te onderscheiden en die ook te verbinden met relevante referenties en contexten. Daarna volgt een meer analyserend en situerend luik en zetten we een tweede stap. Hoe kunnen we het fenomeen plaatsen? Wat zijn verklarende kaders?

Ik benadruk graag het verkennende karakter van deze bijdrage. Bij mijn weten is er geen relevant onderzoek, en zeker geen empirisch, voorhanden. Ook

⁴ <https://www.mensenmeteenmissie.nl/vrijwilligerswerk/lopen-voor-gerechtigheid/> (gezien oktober 2016); het betreft o.a. een pelgrimstocht tegen onrechtvaardige behandeling van indianen in Mexico, verslag is van Marije Douma.

⁵ <https://www.dewandeldate.nl/> (gezien oktober 2016).

⁶ <http://aaprojecten.nl/projecten> (gezien oktober 2016).

⁷ <http://www.anwb.nl/wandelen/nieuws/2014/februari/wandel-voor-een-ander> (gezien oktober 2016).

vermeld ik dat ik de pelgrimage en de Camino meer speciaal als oriëntatiepunt neem.

Enkele notities vooraf

Allereerst past een kort woord over de terminologie. Zoals zo vaak is het bij het beschrijven van een nieuw opkomend verschijnsel een zoeken en tasten naar een adequate terminologie. Het gaat niet alleen om lopen en wandelen, maar ook om fietsen of zwemmen. Maar lopen, hardlopen of wandelen, lijkt wel de dominante vorm te zijn.

Met ‘missie’ probeer ik aan te geven dat er een doel of missie aan het op pad zijn wordt gekoppeld. Parallel gebruik ik ook ‘een goed doel’, hoewel dat laatste ons wel meteen in de richting van *sponsorship* en geld voert. Beide termen kunnen straks helpen om een eerste onderscheid in twee typen aan te geven. Missie is dan meer ideëel geladen, een goed doel meer materieel.

Het lijkt me belangrijk dat er bij die missie of goed doel in wezen sprake is van een additioneel of tweede doel. Men zou hier ook kunnen spreken van een intern of intrinsiek en een extern doel. Impliciet of expliciet kent een loop, een tocht en zeker de pelgrimage al een doel. Je loopt een marathon als sportieve uitdaging, als sport; je wandelt als ontspanning; je loopt de Camino met als doel Santiago de Compostela of de tocht zelf. Vele tochten bestonden lange tijd zonder een expliciete missie of goed doel, zonder dat tweede doel. Toch blijkt het trekken van scherpe grenzen hier moeilijk. Zo kon men in 2015 de Santiago-run lopen, een marathon op de Camino Francés.

Een volgende observatie is dat het op pad zijn met een missie of goed doel een collectieve en een meer individuele context kent. Of ook een combinatie van beide. Vaak zijn tochten met een missie of goed doel een op grote groepen gericht evenement, waarbij de feitelijke invulling van de missie of het goede doel via individuele sponsoring vorm krijgt. Bij het lopen van de Camino met een missie ligt het accent weer meer op het individu. Toch zullen we nog zien dat er wellicht op die collectieve dimensie van evenementen wel wat valt af te dingen.

Een laatste notitie voordat ik een ordening in typen, een typologie dus als eerste stap in een analyse, presenteer is dat er in algemene zin twee bewegingen zijn. Een van een missie of goed doel naar een tocht, een loop. En andersom een van een bestaande tocht of loop waaraan een missie of goed doel wordt toegevoegd. De Alpe d’Huzes en vele andere tours en sponsorlopen zijn voorbeelden van de eerste beweging, de Vierdaagse, de Dam tot Damloop of de Camino van de tweede beweging.

Twee typen met elk een eigen context

Het verschijnsel nu overziend zie ik twee grote groepen of typen met elk een eigen profiel en een eigen context met referenties. Het is een indeling naar de aard van de missie of doel: de eerste groep kent een ideëel of immaterieel doel, de tweede groep een materieel. Voor het eerste type past de term ‘missie’, voor de tweede ‘het goede doel’.

Type I: ideële missie

De eerste groep omvat tochten of initiatieven die primair ideëel van aard zijn. Het gaat om vrede, gerechtigheid, natuurbehoud, bezinning met religieuze of spirituele dimensies, harmonie en eenheid, rechtvaardigheid voor armen, of Europese eenheid, of expliciet religieuze missies. Denk hier bij wijze van voorbeelden aan de recente tocht in Amsterdam voor Eenheid en Harmonie september 2016), aan de Bedevaart voor de Natuur, 100 kilometer over de Utrechtse Heuvelrug door een herderspaar en hun schaapskudde in 2007⁸, de Camino die gepresenteerd werd en wordt door allerlei politieke gremia als ‘weg’ tot Europese eenheid of als ‘missionair’ re-christianiseringsinitiatief.⁹

De genoemde organisatie Mensen met een Missie biedt vele voorbeelden van internationale initiatieven voor ideële goede doelen via pelgrimages. Gied ten Berge, voormalig medewerker van het IKV en van de Nederlandse afdeling van Pax Christi, is al langere tijd in praktijk en onderzoek betrokken bij nieuwe pelgrimages naar het ‘Heilig Land’, Israël en Palestina, waarbij de pelgrimage in het kader van het Israëliësch/Palestijnse conflict wordt geplaatst.¹⁰

Een aparte maar belangrijke subgroep is hier een tocht ondernomen ter herinnering of nagedachtenis van iemand. De succesvolle Camino film *The Way* is hier een treffend voorbeeld. Een vader loopt de Camino met de as van zijn overleden zoon, hij doet dat letterlijk in de schoenen van die zoon.¹¹ Op pad zijn ter nagedachtenis van iemand komt breed voor, en wel in beide typen.

⁸ Hiervan is een film/dvd gemaakt in opdracht van Stichting Gooisch Natuurreservaat en Stichting Utrechts Landschap, 2007.

⁹ Zie voor diverse toe-eigeningen van de Camino mijn korte overzicht van recente pelgrimagestudies, in: P. POST & S. VAN DER BEEK (eds.): *Doing ritual criticism in a network society. Online and offline explorations into pilgrimage and sacred place* (= Liturgia condenda 29) (Leuven/Paris/Bristol 2016) Introduction 4-9. Zie voor een Camino met een Europese missie: A. HEYDENDAEL: *Mijn camino, 'n Europees mozaïek aan beleving* (Leidschendam 2013).

¹⁰ G. TEN BERGE: *Land van mensen. Christen, joden en moslims tussen confrontaties en dialoog* (Nijmegen 2011); IDEM: *'Kom en zie!' Nieuwe pelgrims in het Heilige Land* (Nijmegen 2016); de auteur bereidt een proefschrift voor over deze Heilig Land pelgrimage met een dialoogmissie.

¹¹ *The Way*: een film van Emilio Estevez, 2010.

Overigens wordt hier het eerder door mij gemaakte onderscheid tussen intern/ intrinsiek en extern doel gerelativeerd. Bij lopen ter gedachtenis gaat het zeker ook om de verwerking van verlies van de pelgrim, zoals pelgrimage allerlei interne en impliciete missies kent (verwerken van echtscheiding, pensionering, ziekte).

Een verwante, maar toch ook enigszins een apart type is het plaatsvervangend op tocht gaan, *vicarie pro* in jargon.¹² Het gaat hier om een oude pelgrimagepraktijk, die teruggevoerd kan worden tot in de middeleeuwen. Je loopt plaatsvervangend voor iemand die de tocht niet kan ondernemen. Dat kan wegens ziekte of overlijden zijn.

Dit eerste type van op weg met een missie kent een bepaalde context, kent bepaalde referenties die het verschijnsel meteen ook wat situeren in de traditie. Ik noem twee belangrijke referenties die hier in mijn optiek relevant zijn.

Allereerst de traditie van marsen en tochten waarbij direct een doel of missie wordt nagestreefd. De protestmars is hier wijd verbreid voorbeeld. Denk ook aan de symbolische marsen van politieke groepen. De Mars op Rome van Mussolini in 1922, de Zoutmars van Gandhi in 1930. In ons land is er de traditie van stille tochten en ommegangen.¹³ De wortels liggen in de ommegangen in de 19^e eeuw waar rooms-katholieke mannen in steden, het begon in Brabantse steden, het publieke domein betraden, uiting gevend aan hun geloof, en gaat vanaf de jaren '90 van de vorige eeuw door in de opgekomen traditie van stille tochten na rampen, aanslagen of dramatische gebeurtenissen.

Een andere directe referentie zijn de bekende Pax Christi voettochten die grote groepen jongeren op de been brachten van 1957 tot 1984, met als hoogtepunt de jaren '60 en '70 van de vorige eeuw. Met name Den Bosch was een bekend doel van deze tochten. De missie was vrede en gerechtigheid, maar het ging evengoed om ontmoeting en bezinning. En het was zeker ook een vorm van jeugdpastoraat met een missionaire ondertoon.¹⁴

¹² *Vicarie pro*: vgl. bijvoorbeeld: <https://www.caminodesantiago.me/community/threads/doing-the-camino-on-behalf-of-someone-who-has-passed.6838/> (gezien oktober 2016).

¹³ P. POST, R.L. GRIMES, A. NUGTEREN, P. PETTERSON & H.J. ZONDAG: *Disaster ritual: explorations of an emerging ritual repertoire* (Leuven 2003) m.n. 248-250; P.J. MARGRY: *Teedere quaesties: Religieuze rituelen in conflict. Confrontaties tussen katholieken en protestanten rond de processiecultuur in 19e-eeuws Nederland* (Hilversum 2000).

¹⁴ Pax Christi voettochten: http://www.ru.nl/kdc/over_het_kdc/archief/over_de_archieven/jeugd/archieven_van_0/archieven_jeugd_i/stichting_pax/ (gezien oktober 2016). Een van de initiatiefnemers van de Pax Christi voettochten was pater Piet Verkoelen die lid was een missiecongregatie (Oblaten van Maria OMI).

Type II: materieel goed doel

Een tweede hoofdtype van onderweg met een missie kent een materieel doel. Hier past het primair spreken van ‘het goede doel’. Hier is sprake van *charity*, van geld inzamelen voor ziekten, derdewereld projecten, projecten in Oost-Europa, ziekenhuizen, armoedebestrijding, etc. Hier komen drie nauw verweven referenties in beeld.

Allereerst wat we eigenlijk het best met een Engelse term kunnen aanduiden: *charity*. Op de expert meeting waar deze publicatie uit voortkomt werd bij herhaling geopperd dat de opkomst van lopen voor een goed doel beïnvloed kan zijn door de grote rol die allerlei *charity* activiteiten in Engeland en de Verenigde Staten spelen. Het betreft daar een hecht gewortelde traditie met aparte winkels, organisaties, fairs, etc.

Een tweede context die een rol lijkt te spelen is een bekend onderdeel van die *charity*: de sponsorloop. In een individueel of collectief doorgaans sportief initiatief wordt geld verzameld door je te laten sponsoren per kilometer of per gehele traject. Met de inspanning verdien je geld voor het goede doel. Sponsoring kan ook gericht zijn om de tocht of attributen ervoor te kunnen ondernemen en financieren. Het kan ook gaan om combinaties. Zo zie ik voorbeelden van Camino-gangers die geld vragen om de tocht te ondernemen en tegelijk een goed doel willen dienen.

Een derde directe referentie is sport. Lopen voor het goede doel is direct verbonden met een sportief evenement. De vele marathons en wielerrondes zijn hier een goed voorbeeld. Talloze tours en giro's worden door amateurs als sportieve prestatie voor een goed doel toegeëigend. ‘Opgeven is geen optie!’ is de bekende leus. De even populaire als ook omstreden Alpe d’Huzes is hier het voorbeeld. Dit heeft ook alles te maken met de sterke ‘evenementalisering’ die door cultuurwetenschappers in onze samenleving wordt gesignaleerd.¹⁵ De tochten zijn vaak graag in naam en/of locatie met grote sportevenementen verbonden (Tour, Giro, Elfstedentocht).

Deze indeling in twee typen is niet statisch en strikt, maar geeft meen ik wel een goede eerste ordening en contextualisering van ons verschijnsel. Er zijn ook voorbeelden van zogenoemde *ritual transfer* van het ene naar het andere

¹⁵ T. LIJSTER: *De grote vlucht inwaarts. Essays over cultuur in een onoverzichtelijke wereld* (Amsterdam 2016) 119s.; vgl. P. POST: ‘Re-inventing liturgical music. Jan en Peter Hendriks en de Open Kerk-beweging’, in M. HOONDEERT, I. DE LOOS, P. POST & L. VAN TONGEREN (eds.): *Door mensen gezongen. Liturgische muziek in portretten* (= Meander 7) (Kampen 2005) 302-317, hier 307-312; R. SONNENBERG & M. BARNARD: ‘God talk between Beat and Silence. Presentatie van een PhD-project over youth worship in protestantse contexten’, in *Jaarboek voor Liturgieonderzoek* 24 (2008) 177-197, hier 180s.

type.¹⁶ Zo kende Dokkum vanaf de 19^e eeuw een bedevaarttocht naar de moordplek en de bron van Bonifatius, recent verdampte die tocht, en kwam de sportieve Bonifatiusloop op.¹⁷

Wat is er in het spel?

De volgende stap is het verschijnsel te duiden, waarom is het zo sterk opgekomen in onze cultuur? Welke situerende en verklarende perspectieven kunnen we hier inbrengen?

Verkennend zie ik de volgende vraag- en antwoordrichtingen waarbij ik nogmaals gesteld de pelgrimage als kader hanteer.

Ritueel tekort

Allereerst zou ik een antropologisch-ritueel perspectief willen inbrengen. Misschien wijst de sterke opkomst van een missie of een goed doel bij een ritueel zoals de pelgrimage, maar ook bij sportbeoefening in het algemeen (zie de bijdrage van Martine Prange hier ook!), op een tekort of misverstand. Ik concentreer me nu even op het ritueel van de pelgrimage, op lopen als rituele act. Het voortdurend verbinden van een missie of goed doel aan dat ritueel zou kunnen duiden op het niet langer kunnen omgaan met ritueel als nutteloos en belangeloos, als functieloos handelen, als het spelen van kinderen of jonge hondjes zoals Huizinga in zijn beroemde boek *Homo Ludens* aangeeft.¹⁸ Ritueel en spel kennen uiteindelijk geen doel of missie, onttrekken zich juist aan functies en verdienmodellen. Ze zijn in wezen inefficiënt.¹⁹ Iets soortgelijks lijkt te gelden voor sport, een domein dat overigens in oorsprong nauw verbonden was met ritueel en religie. Sport is spel. Sport heeft vooral betekenis in zich zelf, in de pure lichamelijke prestatie en competitie.²⁰

¹⁶ Voor Ritual Transfer: R. LANGER, D. LÜDDECKENS, K. RADDE & J. SNOEK: 'Transfer of ritual', in *Journal of Ritual Studies* 20, 1 (2006) 1-10; P. POST: 'Ritual transfer als 're-inventing ritual'. Liturgische 'Bewegungen' und rituell-liturgische Referenz', in *Liturgisches Jahrbuch* 58, 2-3 (2008) 149-164.

¹⁷ P. POST: *Het wonder van Dokkum. Verkenningen van populair religieus ritueel* (Nijmegen 2000); vgl. site: <http://bonifatiusloop.nl/> (gezien oktober 2016). Kinderen sponsoren in deze hardloop challenge de Stichting Clowns 4 Care.

¹⁸ J. HUIZINGA: *Homo ludens. Proeve eener bepaling van het spel-element der cultuur* (1938), in: *Verzamelde werken V Cultuurgeschiedenis III*, ed. L. BRUMMEL et al. (Haarlem 1950) 26-246, vgl. http://www.dbnl.org/tekst/huiz003homo01_01/ (gezien oktober 2016); Engelse ed.: *A study of the play-element in culture* (London 1949), zie http://art.yale.edu/file_columns/0000/1474/homo_ludens_johan_huizinga_routledge_1949_.pdf (gezien oktober 2016).

¹⁹ A. DROOGERS: *Zingering als spel. Over religie, macht en speelse spiritualiteit* (Almere 2010).

²⁰ D. BROWN: *God and the enchantment of place. Reclaiming human experience* (Oxford 2004) 387-403; W.E.A. VAN BEEK: *De rite is rond. Betekenis en boodschap van het ongewone* (= inaugurele rede Tilburg 2007).

Dit duidingsperspectief, maar ook wel de nog volgende te noemen perspectieven, raakt het sterk opkomende thema in de cultuurwetenschappen van authenticiteit.²¹

Rituele dynamiek

Een tweede duiding kan liggen bij de rituele dynamiek die we in moderne westerse cultuur zien vanaf de lange jaren '60 van de vorige eeuw.²² In die lange jaren '60 verliest ritueel handelen zijn vanzelfsprekendheid, er wordt plots om legitimatie ervan gevraagd. Ritueel, en zeker traditioneel institutioneel religieus ritueel, verliest plausibiliteit. Er wordt gevraagd naar zin, functie en doel ervan. Het is de periode van de opkomst van maatschappelijk geëngageerde rituelen, Politiek Avondgebed van Jürgen Moltmann en Dorothee Sölle.²³ Moeten we nog wel kerken bouwen terwijl er zoveel noden zijn die om geld vragen? Bestaande rituelen krijgen een thema: solidariteit, vrede en gerechtigheid. In deze context ontwerpt Huub Oosterhuis zijn Nederlandstalige liturgieën met een sterk ethisch en politiek engagement. In deze setting komen de genoemde Pax Christi voettochten tot grote bloei (vanaf 1957).

Rituologisch en liturgiewetenschappelijk is het eigenlijk vreemd om liturgie een thema te geven. Er is immers al steeds een thema, we vieren Pasen of Kerstmis, of de gedachtenis van een heilige, of nog fundamenteler: christenen komen samen om Christus te gedenken.

Cultuur van 'het zelf'

Als een belangrijk algemeen kader speelt voorts wellicht de sterke privatisering en verinnerlijking in onze cultuur een rol. Recent werd dit uitgewerkt door de cultuur- en kunstfilosoof Thijs Lijster in zijn boek *De grote vlucht inwaarts*.²⁴ Hij ziet een dominante 'cultuur van het zelf' waarin politiek, ethiek, religie en spiritualiteit geprivatiseerd worden en waar de oplossingen voor wereldproble-

²¹ Behalve in het domein van kunst ('authentieke kunst', 'authentieke kunstenaar') en pelgrimage ('de authentieke pelgrim') speelt dit thema met name in studie naar digitale cultuur: vgl. H. CAMPBELL (ed.): *Digital religion: Understanding religious practices in new media worlds* (Abingdon 2013), daarin: Chapter 6: 'Authenticity' (door K. Radde-Antweiler) 88-103; POST & VAN DER BEEK (eds.): *Doing ritual criticism in a network society*, 'Reproduction and authenticity', 99s.

²² P. POST & M. BARNARD: 'Balance and perspective. Some critical observations regarding the historiography of the era of the Liturgical Movement in the Netherlands', in L. VAN TONGEREN, M. BARNARD, P. POST & G. ROUWHORST (eds.): *Patterns and persons. A historiography of liturgical studies in the Netherlands in the twentieth century* (= Liturgia condenda 25) (Leuven 2010) 469-485 met opgave van literatuur over ritueel-liturgische dynamiek in en na de lange jaren zestig.

²³ Vgl. <https://www.lucepedia.nl/dossieritem/solle-dorothee/politiek-avondgebed> (gezien oktober 2016).

²⁴ LIJSTER: *De grote vlucht inwaarts*.

men bij ons zelf gezocht worden.²⁵ ‘Een betere wereld begint bij jezelf’ is de leuze en die verinnerlijking van problemen verklaart de hausse aan benefiet activiteiten, sponsorlopen en opkomst van *charity* activiteiten. Je bakt in je eigen keuken cupcakes voor de vrede, voor het milieu, voor vluchtelingen. Spiritualiteit en rituelen worden er ook door getekend. De moderne pelgrimage is primair een individuele onderneming, The Passion is niet zozeer een teken van de terugkeer van de religie als *communitas*. Er is niets gemeenschappelijks in het spel, iedereen, publiek en acteurs, staan en lopen ieder voor zich en de interviewer vraagt voortdurend naar persoonlijke beleving van aanwezigen.²⁶

Ik weet niet of deze cultuurduiding helemaal opgaat, maar het raakt ons verschijnsel wel direct, vermoed ik.

Doen als norm

Een vierde element hangt met die zelf-cultuur direct samen, het betreft de sterke nadruk op doen, op de handelingsdimensie in onze cultuur. De zelf-cultuur is een Doe-het-zelf-cultuur. We leven in een cultuur waar zelfreflectie en zelfexpressie uitmonden in doen. Ik neem weer ritueel als voorbeeld, maar sport zou evengoed het voorbeeld kunnen zijn. Passief toeschouwen past minder. We willen meedoen. In uitvaarten moet wat te doen zijn, met bloemen, water, licht. De jaarlijkse Bomen voor het Leven Dag in november ter nagedachtenis van overleden kankerpatiënten was jaren een groot succes, kern is het planten van een boom.²⁷ Doen, handelen. Dat doen is direct verbonden met prestatie, beloning en verdienen. Hiermee staat op weggaan met een missie of goed doel in een lange traditie van boetedochten en *ex voto* riten en het principe van *do ut des*. De eerder genoemde stille ommegangen waren vaak het inlossen van een gelofte, als Maria de stad vrijwaarde van oorlogsgeweld dan zou de tegenprestatie van een jaarlijkse ommegang volgen. Dat zien we nu terug in doen en handelen met een missie en goed doel, alleen is het doel nu meer op het hier en nu gericht.

²⁵ LIJSTER: *De grote vlucht inwaarts*, 63ss.; 193ss.

²⁶ IDEM 63.

²⁷ J. TONNAER: *Bomen voor het leven. Een studie naar en hedendaags collectief herdenkingsritueel voor overleden kankerpatiënten* (= Netherlands Studies in Ritual and Liturgy 11) (Groningen/Tilburg 2010); P. POST: ‘The Trees for Life day in the Netherlands and the ritual reference of pilgrimage’, in *Mortality* 10, 4 (2005) 251-261; IDEM: ‘The pilgrimage to the ‘Cancer Forest’ on the ‘Trees for Life Day’ in Flevoland’, in P.J. MARGRY (ed.): *Shrines and pilgrimage in the modern world. New itineraries into the sacred* (Amsterdam 2008) 281-297. Doordat de organisatie van de herdenking meer kostte dan het opbracht, beëindigde KWF Kankerbestrijding het ‘evenement’, 2015 was de laatste keer. Officieel werd gemeld dat het Koningin Wilhelmina bos ‘vol’ zou zijn.

Goede werken en offer

Met die ommezingen zijn we weer meer op het erf van de religie en het duidingsperspectief dat doen en handelen worden gezien als goede werken die weer verbonden kunnen worden met offer. Het is nu niet de plaats en tijd om dit uit te werken. Ik verwijs naar de bijdrage van Wouter van Beek. Het is een oud gegeven dat men gelooft door bepaalde handelingen voor zichzelf of anderen heil en heling kan bewerken. Zeker in de katholieke traditie is het onvoorwaardelijke karakter hiervan (prototype: Abraham die bereid is zijn zoon te offeren) vaak sterk gerelativeerd en lijkt er sprake van een transactie, van een economische ruil.²⁸ Een pregnante vorm is het ritueel van het offer. Ook deze richting lijkt duidingspotentie te hebben: grote lichamelijke inspanningen zoals de Camino of het bestijgen van de Alpe d'Huez of Mont Ventoux lijken impliciet een dergelijk transactie offer te zijn.

Transfer

Een volgende duidingsrichting verbind ik met het al genoemde verschijnsel van rituele en culturele *transfer*. Als we er van uitgaan dat er in de cultuur steeds een reeks dominante zones of domeinen zijn, dan zie je dat die zones soms botsen, maar soms ook elementen van de een naar de andere overbrengen. Of anders gezegd: bepaalde dominante domeinen stralen uit, bieden scripts en scenario's aan die breed opgepakt worden.²⁹ Dat zou bij onze missies en goede doelen ook wel eens kunnen spelen en wel in de zin dat het domein van sport in onze cultuur zó dominant aanwezig is, dat daar een grote uitstraling vanuit gaat en dat elementen daarvan doordringen in allerlei andere domeinen zoals religie, herdenken, kunst en cultuur. De sportieve prestatie en het sportevenement zijn als script of scenario alom aanwezig. Dit lijkt ook weer verbonden te zijn met andere kenmerken van onze cultuur zoals de al genoemde sterke evenementalisering. En aldus grijpt van alles nu in elkaar. We houden erg van evenementen, en daar moet men wat kunnen doen, en dat kan weer goed via sportieve prestaties, maar dat moet weer plausibel en gelegitimeerd worden, en daarvoor is het goede doel en de missie. In die zelfde context worden uitvaarten verbonden met goede doelen, met stichtingen ter nagedachtenis van de overledene.

²⁸ LIJSTER: *De grote vlucht inwaarts*, 35s.

²⁹ P. POST: *Voorbij het kerkgebouw. De speelruimte van een ander sacraal domein* (Heeswijk 2010); IDEM: 'Fields of the sacred: Reframing identities of sacred places', in P. POST, A.L. MOLENDIJK & J. KROESEN (eds.): *Sacred places in modern western culture* (Leuven/Paris/Walpole, MA 2011) 13-59; IDEM: 'From identity to accent. The ritual studies perspective of fields of the sacred', in *Pastoraltbeologische Informationen* 33, 1 (2013) 149-158.

Re-inventing pilgrimage?

Met een laatste perspectief richt ik me weer expliciet op de koppeling van een missie en doel aan bedevaart en pelgrimage. Misschien is die missie van nu helemaal niet zo'n nieuw verschijnsel als we wel denken. Misschien is het juist het hernemen en herijken van een oude laag van pelgrimage. Afgezien van de *peregrinus* als thuisloze zwerver, dus zonder doel maar wel een missie, hadden pelgrims een doel, dat kon boete en vergeving zijn, het inlossen van een gelofte, of heil en heling van zichzelf of een ander.

Onderweg zijn, lopen, fietsen met een doel, kan ook gezien worden als herijking van een heel basaal christelijk of humanistisch principe: uiteindelijk doe je het voor de ander (die ander kan ook een hoofdletter krijgen: de Ander). Zygmunt Bauman, die zeer kritisch is over de postmoderne mens in een fluïde samenleving en die mens wel schetst als een naar zin en doel tastende zwerver, gebruikt de pelgrim als beeld voor de mens met perspectief en doel waardoor de levenstocht zin, betekenis en waarde krijgt.³⁰ Het doel geeft vorm, kader en continuïteit. Lopen met een missie of doel, materiaal of immaterieel, is aldus misschien wel een vorm van *re-inventing pilgrimage*. En in dat perspectief bezien is die moeilijk te plaatsen vorm van *vicarie pro* misschien wel de prototypische gestalte van lopen met een missie, het is een handeling van *Stellvertretung* en *Selbsthingabe*, de ultieme act van compassie en liefde voor de a[A]nder...

³⁰ Z. BAUMAN: 'From pilgrim to tourist – Or a short history of identity,' in St. HALL & P. DU GAY (eds.): *Questions of cultural identity* (London 1996) Chapter 2, 18-36; IDEM: *Globalization. The human consequences* (New York 1998) 77ss.; LIJSTER: *De grote vlucht inwaarts*, 189s.; P. POST: 'Beyond the topos of the pilgrim and the tourist', Chapter 3 in POST & VAN DER BEEK: *Doing ritual criticism in a network society*, 25-36, hier 27s.